

НА ПОЧАТКУ НАУКОВОГО ШЛЯХУ

УДК 343.711:343.222.07

Гайовий Олександр Миколайович –
здобувач кафедри оперативно-розшукової
діяльності Національної академії внутрі-
шніх справ

Кишенькові крадіжки, вчинені організованими злочинними групами

У статті висвітлено історію розвитку організованої злочинності, вчинення кишенькових крадіжок злочинними групами, а також запропоновано шляхи профілактики та протидії.

Ключові слова: організована злочинність, кодекс кримінальних традицій, протидія кишеньковим крадіжкам.

У період розбудови незалежної, демократичної, правової, соціальної Української держави великого значення набуває забезпечення прав і свобод людини, одним із напрямів якого є боротьба зі злочинністю. За результатами соціологічних опитувань боротьба зі злочинністю, особливо її організованими формами, фігурує в числі перших найнебезпечніших загроз суспільству. Вченими і правоохоронцями констатовано, що організована злочинність становить своєрідну вищу стадію розвитку злочинності, є найбільш стійким й консолідованим її проявом.

Поняття “організована злочинність” увійшло в наукову термінологію в другій половині 80-х років минулого століття. До того часу дана категорія щодо реалій нашого суспільства в літературі й засобах масової інформації не використовувалася.

Боротьба з організованою злочинністю не тільки увійшла до найважливіших завдань правоохоронних органів, але вже давно стала однією із загальнодержавних проблем, від оптимального вирішення якої багато в чому залежать долі реформ, моральне здоров'я суспільства, цивілізований розвиток країни. Більше того, інтеграція найбільш потужних антигромадських формувань в Україні перетворює цю проблему не тільки в міждержавну (в межах колишнього СРСР), але й у міжнародну.

Однак, незважаючи на важливість вирішення комплексу завдань, спрямованих на боротьбу з найнебезпечнішим антисоціальним феноменом, ніякого поліпшення в кримінальній ситуації не тільки не досяг-

нуто, але й з року в рік вона послідовно погіршується. Ядром злочинності в Україні, безсумнівно, є її організовані форми різної антисоціальної спрямованості.

Організована злочинність – це винятково небезпечне явище, яке повинно мати адекватну протидію з боку держави.

Феномен організованої злочинності та окремих її аспектів розглядався в роботах С. В. Ванюшкіна, Р. Р. Галіакбарова, О. І. Гурова, Є. Б. Галкіна, А. І. Долгової, С. В. Дьякова, О. С. Ємельянова, В. Є. Емінова, М. Г. Іванова, С. М. Іншакова, І. І. Карпеця, М. І. Ковальова, Ю. Г. Козлова, Д. Крессі, Р. Келлі, В. В. Лунєєва, Ф. Мартена, А. С. Нікіфорова, В. В. Осіна, В. С. Овчинського, А. С. Овчинського, В. Д. Пахомова, В. С. Разінкіна, А. Л. Репецької, Е. Сатерленда, М. А. Стручкова, М. І. Слінька, О. В. Топільської, П. Трембля, В. С. Устінова, Л. Шеллі та інших.

Серед українських учених вагомий внесок у дослідження даної тематики зробили такі вчені, як: Н. О. Гурова, І. М. Даньшин, С. О. Єфремов, А. Ф. Зелінський, В. В. Картавцев, О. Г. Кальман, В. М. Куц, О. Г. Кулик, Є. К. Марчук, М. І. Мельник, О. М. Литвак, М. І. Слінько, Д. Ф. Савченко, В. Я. Тацій, М. І. Хавронюк, С. Д. Шапченко, О. Ю. Шостко, О. Н. Ярмиш та ін.

Організована злочинність – це групова діяльність трьох або більше осіб, яка характеризується ієрархічними зв'язками або особистими відносинами, які дають змогу їх ватажкам витягати прибуток або контролювати території і ринки, внутрішні та зовнішні, за допомогою насильства, залякування або корупції як для продовження злочинної діяльності, так і проникнення у легальну економіку [1].

Організовані злочинні формування різноманітні, мають як географічну, так і національну специфіку, і розрізняються за ступенем глобалізації: вони можуть діяти в межах одного міста, країни і навіть виходити за межі окремих держав, стаючи транснаціональними. Виділяють кілька глобальних злочинних організацій, що діють у великому числі країн і регіонів світу: італійська мафія, японські борекудан (якудза), китайські тріади, колумбійські наркокартелі; останнім часом за межі національних кордонів вийшли і російські злочинні організації (“російська мафія”).

А. І. Долгова вказує, що під загальною назвою “організовані злочинні формування” в літературі об'єднуються два типи колективних кримінальних суб'єктів [2].

Кримінальна організація – всі форми об'єднань осіб, безпосередньо спрямовані на вчинення злочинів, ведення злочинної діяльності: організовані злочинні групи, банди, незаконні збройні формування і т. ін.

Кримінальне співтовариство – формування, яке об'єднує організації першого типу, що організує, координує та спрямовує їх діяль-

ність, забезпечує інтереси кримінального співтовариства; також воно може виконувати функції “кримінальної профспілки”, забезпечуючи соціальний захист своїх членів. Безпосередньо вчиненням злочинів такі спільноти, як правило, не займаються, передоручаючи ці функції більш дрібним організаціям, які знаходяться під їх впливом.

Інші автори також вважають за можливе виділити кілька типів або рівнів злочинних формувань. Наприклад, Г. К. Мішин виділяє три таких рівні [3].

Організовані групи орієнтовані на вчинення загальнокримінальних злочинів (грабежі, розбої) і не мають стійких корупційних зв'язків.

У злочинних угруповань, в яких присутній жорсткий розподіл ролей між учасниками, основним джерелом коштів стає не вчинення загальнокримінальних злочинів, а діяння, пов'язані з порушенням встановленого порядку економічної діяльності або незаконним обігом певних товарів (зброя, наркотичні засоби).

Механізм злочинної діяльності організованого злочинного угруповання, на нашу думку, можна визначити як спосіб взаємодії злочинного угруповання та середовища, результатом якого є злочинна діяльність угруповання, і включає в себе особливості його функціонування, структуру розподілу ролей та функцій, планування й етапи реалізації його злочинної діяльності, сукупність факторів його зовнішнього і внутрішнього середовища.

Характеристики злочинних співтовариств, що поєднують кілька злочинних угруповань аналогічні описаним А. І. Долговою [2]. При цьому власне до організованої злочинності даний автор відносить другий і третій рівень.

Можливі й інші підстави класифікації. Так, організовану злочинність експерти ООН розділяють на декілька видів.

1. Мафіозні родини, що існують за принципом ієрархії. Вони мають свої внутрішні правила життя, норми поведінки і відрізняються великою кількістю протиправних дій.

2. Професіонали. Члени таких організацій об'єднуються з метою виконання певного злочинного задуму. Організації такого роду нестійкі й не мають такої жорсткої структури, як організації першого виду. До групи професіоналів відносять фальшивомонетників, формування, які займаються крадіжками автомобілів, вимаганням і т. ін. Склад професійної злочинної організації може постійно змінюватися, а її члени можуть брати участь у різних однотипних злочинних діях.

3. Організовані групи, що контролюють певні території.

Можна класифікувати організовану злочинність і по сферах прояву:

– організована злочинна діяльність, що реалізується в сфері економіки;

– організована злочинна діяльність, що реалізується в сфері управління;

– організована злочинна діяльність, що реалізується в соціальной сфері.

Саме ця класифікація покликана зіграти позитивну роль у формуванні методик розкриття і розслідування організованої злочинної діяльності, структури правоохоронних органів, що ведуть боротьбу з цим явищем.

Існує також розподіл організованої злочинності по етнічних, культурних та історичних зв'язках. Виділення цих типів організованих злочинних груп не завжди означає наявність чітких кордонів між ними. Майже кожне організоване співтовариство злочинців можна розглядати як носія багатьох сукупних ознак. Організованій злочинності властиве швидке пристосування, адаптація форм її діяльності до національної політики, кримінального правосуддя і захисних механізмів різних держав.

Вітчизняні та зарубіжні вчені одноставно підкреслюють такі основні характеристики організованої злочинності:

а) стійкість і довготривалість;

б) прагнення до максимізації прибутку;

в) планування своєї діяльності;

г) поділ праці, диференціація на керівників різного рівня і виконавців – фахівців різного профілю;

д) створення грошових страхових запасів (“обшак”).

Члени організованих злочинних формувань “зłodіїв у законі” спочатку займалися суто “підприємницькою” діяльністю (зокрема, кишеньковими крадіжками, крадіжками, грабежами).

Найчисельнішою була група професійних зłodіїв. Усього налічувалося близько 30 спеціальностей. Найбільш високо в ієрархії стояли зłodії, чиє ремесло було пов'язане з “технічними навичками”. Найдавніша зłodійська спеціальність – кишеньковий зłodій. Одних тільки спеціалізацій кишенькових зłodіїв (за місцем скоєння крадіжок: транспорт, вулиця, базар; по обраних кишеньках: бічний, внутрішній, задній) налічувалося десятки. Кишенькові зłodії, які здійснювали “гастролі” за кордон (“марвіхери”) вважалися елітою цієї спеціальності. Високий статус у злочинному світі мали “ведмежатники” і “шніфери” – зломщики (перші зламували або підривали, ішні підбирали коди і ключі) [2].

Однак це співтовариство змогло досягти досить високого ступеня самоорганізації, яка за кордоном виникала тільки в злочинних організаціях сучасного типу.

Членів “зłodійської” спільноти об'єднував доволі жорсткий кодекс кримінальних правил – “зłodійських понять”:

- суворя корпоративна солідарність (“зłodій в законі” не може навіть замахнутися на свого “колегу”, не то щоб давати на нього показання);
- заборона мати будь-які контакти з офіційними властями (наприклад, служити в армії);
- заборона займатися звичайною працею (навіть у місцях позбавлення волі);
- обов’язок контролювати поведінку всіх інших злочинців у місцях ув’язнення;
- відмова від особистого майна (ідеальний “зłodій в законі” не має нічого свого, він отримує кошти або від злочинних операцій, у здійсненні яких відіграє роль організатора, але не виконавця, або від “добровільно-обов’язкових” відрахувань інших злочинців).

Варто зазначити, що вивчення особи лідера злочинного угруповання має певну складність, оскільки, як вказується вченими, зокрема Ю. Г. Козловим [4, с. 26], лідери злочинних угруповань глибоко законспіровані, а низька якість розслідування, що має місце в ряді випадків, не дозволяє встановити, хто був лідером угруповання та керівником його злочинної діяльності. О. І. Гуров, характеризуючи особу лідера злочинного угруповання, зазначив, що він частіше не судимий, вельми розумний, має організаторські здібності, а за консультантів мав досвідчених професійних злочинців з числа так званих авторитетів, і навіть “зłodій в законі” [5, с. 34].

Запобігання та припинення злочинів взагалі, а кишенькових крадіжок в особливості, – доволі складний та багатограний процес. Складність цього процесу обумовлюється ще тим, що кожний етап розвитку злочину (формування умислу, готування до злочину та замах на нього) потребує вжиття своїх заходів, направлених на те, щоб не допустити злочину. Ці заходи надзвичайно різноманітні як за своїм характером, так і за своєю організацією та тактикою здійснення.

Таким чином, на нашу думку, доцільно вести мову не про запобігання, боротьбу, профілактику чи припинення, а про систему цілеспрямованих заходів із виявлення фактів організованої злочинної діяльності, стримування її подальшого поширення, максимального зниження її негативних наслідків, визначення та можливого усунення факторів, що сприяють її існуванню, запобігання, недопущення повторного втягнення до організованої злочинної діяльності засуджених або іншим чином виключених з неї осіб, тобто фактично про системну протидію організованій злочинності. З урахуванням цього потрібно формувати й загальнодержавну стратегію системної протидії організованій злочинності.

Враховуючи специфіку боротьби та протидії організованій злочинності, однією зі складових якої є кишенькові крадіжки, варто відмітити те, що профілактика та протидія повинні проводитись на початко-

вому етапі формування даного злочинного промислу. Зокрема, необхідно виділити і розглянути загальні та індивідуальні профілактичні заходи, що здійснюються органами внутрішніх справ.

Заходи загальної профілактики направлені на виявлення, усунення та нейтралізацію причин та умов, які сприяють вчиненню кишенькових крадіжок. Вони повинні забезпечуватись, перш за все, комплексними планами профілактики правопорушень, що розробляються органами внутрішніх справ спільно з органами місцевого самоврядування відповідно до планів соціального розвитку району, міста тощо.

Досить суттєвий профілактичний ефект мають операції та рейди, що розробляються і проводяться в зв'язку з ускладненням оперативної обстановки з метою попередження та розкриття різного роду злочинів. Як правило, результати операцій відображаються в оперативній обстановці: протягом певного проміжку часу спостерігається значне зниження кількості злочинів, у тому числі й кишенькових крадіжок.

Індивідуальна профілактика направлена на попередження, пов'язане з усуненням причин і умов негативного формування особистості, на подолання стійких антисоціальних поглядів, звичок тощо. Для кишенькових злодіїв характерне останнє.

Індивідуальна профілактика направлена на попередження, пов'язане з усуненням причин та умов негативного формування особистості, на подолання стійких антисоціальних поглядів, звичок тощо. Для кишенькових злодіїв характерне останнє.

Як в одному, так і в іншому випадку заходи індивідуальної профілактики можна поділити на: 1) забезпечення виявлення та облік криміногенних осіб; 2) сприяння подоланню негативних антигромадських нахилів, звичок і потреб.

Практика боротьби з кишеньковими крадіжками свідчить про те, що схильних до вчинення вказаних злочинів, необхідно виявляти серед:

- раніше судимих за вчинення кишенькових крадіжок;
- судимих за інші майнові злочини;
- наркоманів, алкоголіків та осіб, які систематично зловживають спиртними напоями;
- бродяг;
- тих, хто займається азартними іграми;
- “важких” підлітків.

Від того, наскільки своєчасно організовано виявлення криміногенних осіб, залежить ефективність попередження кишенькових крадіжок. Однак у роботі по виявленню крадіїв та осіб, які схильні до вчинення кишенькових крадіжок, нерідко упускаються самі прості та надійні способи, у зв'язку з чим і утворюються невинуваті труднощі, витрачаються значні засоби і сили ОВС. Це, як правило, обумовлюєть-

ся великим рівнем спеціального рецидиву крадіїв і недостатньо гнучкою системою їх обліку.

Як відомо, кишеньковий крадії, який звільняється з місця позбавлення волі, за всіма документами вважається особою, судимою за крадіжку, в зв'язку з цим кишеньковий крадії виходить з поля зору працівників міліції. При цьому, не варто забувати про той факт, що приналежність до середовища кишенькових крадіїв злочинці приховують.

При здійсненні оперативного спостереження оперативним працівникам необхідно перевіряти піднаглядних не тільки за місцем проживання, але й за місцем роботи. Останнє, як показує практика, робиться рідко (можливо внаслідок великого робочого навантаження). Між тим непоодинокими є випадки, коли піднаглядний використовує роботу для прикриття злочинної діяльності. Знаючи, що в робочий час міліція ним не цікавиться, він під яким-небудь приводом залишає робоче місце і вчиняє кишенькові крадіжки.

Для посилення оперативного контролю доцільно в окремих випадках практикувати спостереження за піднаглядними кишеньковими крадіями на шляху до роботи та додому. Особливо важливо це робити в дні заробітної платні на підприємствах, установах, які кишеньковим злодіям відомі. Справа в тому, що кишеньковий крадії, який перебуває під адміністративним наглядом, пристосовується до обмежуючих заходів і, не порушуючи їх, намагається забезпечити злочинний прибуток під час пересування, пов'язаного з його трудовою діяльністю.

Чимало сказано про значення та результати взаємодії працівників різних підрозділів органів внутрішніх справ у розслідуванні кишенькових крадіжок, але особливого значення ця взаємодія набуває в справі попередження даної категорії злочинів. Взаємодія апаратів карного розшуку з іншими службами та підрозділами ОВС в боротьбі з кишеньковими крадіжками є одним із головних принципів організації роботи названих апаратів, оскільки дозволяє ефективно та економно використовувати сили і засоби, що є в наявності, чуйно реагувати на зміни оперативної обстановки. В цьому значенні взаємодію апаратів карного розшуку доцільно розглядати, перш за все, як великий резерв підвищення боротьби з кишеньковими крадіжками.

Список використаних джерел

1. Рамкова Конвенція ООН проти організованої злочинності : прийнята 21 лип. 1997 р. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_786.
2. Долгова А. І. Організована злочинність, її розвиток і боротьба з нею / А. І. Долгова. – М., 2001. – 287 с.
3. Криминологія : учеб. пособ. / Г. И. Богуш [и др.] ; под ред. Н. Ф. Кузнецовой. – М., 2007. – 328 с. ISBN 5-482-01189-5. Автор главы – Г. К. Мишин.

Борьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)

4. Что такое организованная преступность? Круглый стол журнала “Социалистическая законность” // Соц. законность. – 1988. – № 9. – С. 25–27.

5. Гуров А. И. От эмоций к фактам (взгляд на проблему организованной преступности) / А. И. Гуров // Соц. законность. – 1988. – № 10. – С. 33–36.

В статье рассмотрена история развития организованной преступности, совершения карманных краж преступными группами, а также предложены пути профилактики и противодействия.

The article deals with the organized crime history, commission of the pocket thefts by the criminal groups and also the preventive and counteraction ways are offered.

Стаття надійшла до редакції журналу 5 квітня 2012 року.